

YASHIL RANG POETIKASI - HALIMA AHMEDOVA IJODI MISOLIDA**Madina Vahobova**

Alisher Navoiy nomidagi ToshDO‘TAU o‘qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11097271>

Annotatsiya. Maqolada yashil rang poetikasi Halima Ahmedova ijodining muhim xususiyatlaridan biri sifatida tahlil etilgan. Shuning bilan, yashil rang nimalarning ramzi ekani va Halima Ahmedova ijodida qanday ma’nolarda namoyon bo‘lgani, umuman, adabiyotdagi rang simbolistikasi ham o‘rganilib, xulosalar chiqarilgan.

Kalit so‘zlar: lirik qahramon, lirik “men”, lirik obraz, lirik monolog, ballada janri, rang poetikasi.

ПОЭТИКА ЗЕЛЕННОГО ЦВЕТА – ПРИМЕР ХАЛИМЫ АХМЕДОВОЙ

Аннотация. В статье анализируется поэтика зеленого цвета как одной из важных особенностей творчества Халимы Ахмедовой. Таким образом, символика зеленого цвета, его эволюция, в каком смысле отражена в творчестве Халимы Ахмедовой, в целом символика цвета в литературе были глубоко изучены и сделаны выводы.

Ключевые слова: лирический герой, лирическое “Я”, лирический образ, лирический монолог, жанр баллады, цветная поэтика.

POETICS OF GREEN COLOR - HALIMA AHMEDOVA'S WORK IS AN EXAMPLE

Annotation. The article analyzes the poetics of green as one of the important features of Halima Ahmedova's work. Thus, the symbolism of the color green, its evolution, in what sense it is reflected in the work of Halima Ahmedova, in general, the symbolism of color in the literature have been studied in depth and conclusions have been drawn.

Key words: lyrical hero, lyrical “I”, lyrical image, lyrical monologue, ballad genre, color poetics.

Bugun adabiyotimizda milliy ruh talqini yetakchi tamoyil darajasiga ko‘tarilmoqda. Shoir-yozuvchilarimiz asarlari, so‘zga bo‘lgan mas’uliyat, uni isrof qilishdan saqlanish, oz so‘zga ko‘p ma’no yuklash singari fazilatlar yaqqolroq namoyon bo‘lmoqda. Poetik obrazning ohorli, yorqin, ta’sirchan bo‘lishiga intilish hissi kuchaymoqda. Nasriy asarni asar qiladigan, she’rni she’r qiladigan, o‘quvchi ko‘ngil olamini nurlantiradigan muhim omil – tuyg‘uning samimiyligiga e’tibor ortib bormoqda. Bugun she’riyatimizga ana shunday milliylik, obrazlilik, samimiylik kabi tamoyillar Halima Ahmedova she’riyatining, nafaqat she’riyati, balki nasriy asarlarining ham asosini tashkil etadi. Shoira she’rlarida borliqqa bezovtalik bilan qaraydigan, hayotni chin dildan sevadigan, unga talpinadigan samimiy qalb tuyg‘ulari jo‘sh urib turadi. Bu qalbgga qarab har bir

kishi o‘z kechinma va hissiyotlarining avval anglanmagan ajib qirralarini kashf etadi. She’rlarida daf’atan sezilmaydigan, ko‘ngilning tub-tubida ko‘milib yotgan hissiyot va kechinmalar ifodalanadi. Ularda chuqur g‘amginlik hissi, nola, iztiroblar aniq aks etadi. Ayni jihat shoira she’rlarining o‘ziga xos xususiyati sanaladi. *Shoira lirikasidagi yashil rang, bo‘yoq har bir she’rda yangi-yangi ma’nolarni anglatishiga ko‘ra nufuzlidir.* (Yam-yashil daryo, yashil nigoh, ishqday yashil, yalpizlar xayoli yam-yashil, yam-yashil nafas tafti, xayol kengliklari yashil)

M: (“Qachonlardir men ham yam-yashil edim,/Daryoga talpingan jilg‘aday yashil”; “Va yana kimdir aytgan edi:/Avval va oxirni to‘ldirar yashil”; “Yashil sog‘inch bilan tirikman bu chog’”; “Havvoning yam-yashil tomirlarida”; “Suvlardan ajralib qolgan sog‘inchni,/Yupatib to‘ldirdim yam-yashil hisga”; “Men boqqan ko‘zguda yashildir olam”; “Yam-yashil iforlar kelmoqda qaydan”; “Borliq va yo‘qlikning yashil ovozi” misralari kabi.)

Demak, ezgulik, adolat zamiridagi mehr-oqibat tuyg‘ularidan go‘zallik balqib chiqadi.

Inson fe’l-atvorida namoyon bo‘lguvchi aynan ana shu mehr-muhabbatga ko‘ra odamiylik xususiyatlarini, shaxslik darajasini o‘zaro farqlash mumkin. Darhaqiqat, biror orzuga bog‘langan dilga, armondan yig‘lagan ko‘ngilga ko‘p duch kelamiz. Ammo aytingchi, daraxtlarning ko‘ngli bilan, yashillik bilan do‘st bo‘lgan ko‘ngilni bilasizmi? Halima Ahmedova she’riyatida xuddi shunday daraxtlarning ko‘ngli bilan do‘st, haqiqatni-da o‘zgacha ranglarda ko‘ra olgan oshiq jununni, ko‘ngilni ko‘rasiz. Uning nazarida ishq ham yashil rangda bo‘lsa ajab emas! “Yaradilanni sevalim Yaradandan o‘tulu” – Yaratgan tufayli yaratilmishni sevaylik, deydi mashhur turk shoiri Yunus emro. Balki shoironing ham borliqqa muhabbati shundandir. Balki u mana shu borliqda haqiqat tuyg‘usini ilohiy nigohning tajallisi sifatida ko‘rar:

“Ko‘nglim daraxtlarning ko‘ngli bilan do‘st.

Ba‘zan samolardan ichib kelar nur.

Uning haqiqatga oshig‘ligini

Eslatib turadi hayot qurmagur.”¹

“Yashil” kitobini mutolaa qilar ekanmiz, she’rlardagi ruhiy sarhadlar tun-kun xayolimizni chulg‘adi. She’rlarda shundayin bir qadim tabiat yashaydiki, undagi lirik qahramon shu qadim tabiatning bir bo‘lagiga, bir yashil gardiga aylanaveradi, aylanaveradi. Bilmadik, bu evrilish asliyatmi yoki o‘xshatish! Ammo bu bizga ijodkorning bolalikdanoq yashil rangni yaxshi ko‘rishi, yashil u uchun hayot ramzi ekanini ko‘rsatdi. Hayot tashvishlaridan charchaganda, siqilganda inson derazadan boshini chiqarib daraxtlarga qaraydi, tabiatni kuzatadi va uning yashilligidan o‘ziga keladi! Shoironing “O‘g‘limga darsliklar” turkumi yodimizga tushadi:

¹Halima Ahmedova. Yashil. T.: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2016, 47-bet.

“Har bitta daraxtda bir dil yashaydi,
Tikilganim sari o‘sadi ko‘nglim.
Ularga quloq sol, ularni tushun,
Daraxtlar aldashni bilmaydi, o‘g‘lim.”

“Tabiat darsi”² she‘ridan olingan ushbu misralar farzandi kamolidan umidvor onaning dil so‘zlari va ular hayot tandirida qiyomiga yetib pishgan. “Tabiat darsi” da – lirik qahramon o‘g‘liga daraxtlarning insonga chin do‘st ekanini, hech qachon sotmasligi-yu, nomardlik qilmasligini uqtiradi:

“Ulardan sadoqat sabog‘ini ol,
Daraxtlar xiyonat qilmaydi, o‘g‘lim.”

Bu turkum she‘rlarda shoira sabr va sadoqat timsoli bo‘lmish daraxtlarni alqaydi, e‘zozlaydi, madh etadi. Va yana shuning bilan, uning ruhi daraxtlardan, yashillikdan quvvat oladi. Zotan, Halima Ahmedova she‘ridagi bu lirik qahramon, avvalo, gumrohlikni eng katta gunoh deb bilguvchi inson, uning ko‘ngli va ruhoniyaatidir:

“Ey zulmatni nurga aylantirguvchi,
Iymon kengligida surguvchi xayol.
Sochib tashlanganman sening poyingga
Yashil kundan qolgan gardman ehtimol.”³

Yuqoridagi munojot shaklida boshlanuvchi she‘r “Yashil” deb nomlangan. Misradan yana o‘sha istak- o‘zlikni anglash ishtiyoqi sezilib turadi. Go‘yo Halima Ahmedova ana shu rangning ichida yashaydiganga o‘xshaydi. Bundan shoira nigohida ko‘p narsalar yashil bo‘lib ko‘rinishi ayon bo‘ladi. Sababi uning nigohi yashil. U yaxshi ko‘rgan narsalarini ham yashil rangda tasavvur qilsa ajab emas. She‘rda, ayniqsa, yashil rang bilan bog‘liq go‘zal va ajoyib tashbehlar keltiriladiki, bu she‘riyat tamoman o‘zgacha olam ekaniga tan bermay ilojimiz qolmaydi. Masalan, “Xayol kengliklari yashil..”, “Haqiqatning rangi yam-yashil”, “Robbim, nigohlaring naqadar yashil!”, “Yashil kundan qolgan gardman ehtimol”, “Qayerda mening yashil ko‘ylagim?”, “Yashil sog‘inch bilan tirikman shu chog‘” kabi misralarda yashil so‘zi shu qadar ustivorki, xuddi usiz yozguvchiga hayot zimistondek, xuddi qalam ichidagi siyoh singari yozsang chiqaveradi, bossang iz qoldiradi. Ammo shu o‘rinda savollar tug‘iladi:

“Bilaman u kunlar yashildir,
Titraydi yillarning shoxida.

² Халима Аҳмедова. Тийрамоҳ, шеърлар. Тошкент, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси нашриёти, 2005, 88-бет.

³ Halima Ahmedova. Yashil. T.: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2016, 18-бет.

Masehning ohila sevgini

Tiriltirgum yoshlik bog'ida"

Yoshlik chog'idagi pokiza sevgini qayta tiriltirgisi keladi shoirning! Bu sevgi esa shoirning xayollaridagi yashil kunlarda yashaydi. Xo'sh, yashil kun - qanaqa kun? Haqiqatning ranglari nega yam-yashil? Robbim nigohlari nega aynan yashil? Bu kabi savollarga javob topolmay ijodkorning bepoyon tafakkur sarhadlaridan hayratda qolamiz. Xo'sh, yashil rang asli nimaning ramzi, u bizga nimalardan darak beradi?

Yashil rang, avvalo, hayot-tiriklik ramzi! Qolaversa, u islom dinimizning ham ramzi hisoblanadi. Shayx Najmiddin Kubro "Latoif"⁴ asarida yashil-iymon ramzi deya keltiradi. Demak, bu rang e'tiqodga ham ishora qiladi. Buning chuqur ildizlari hamda amaldagi tasvirlarini tarix orqali ko'ra olamiz: Odam alayhissalomning o'g'ki Shis alayhissalom – ilk yashil suf kiyib yurgan. Va keyinchalik bu kabi etiqod sohiblari yashil suf kiyib yurgani aytiladi. So'fiylik islom dini asosida vujudga kelib, o'z ta'limotini Qur'on va Hadislarga asoslanib rivojlantirganini e'tirof etgan holda, u islom diniga qadar bo'lgan e'tiqodlarning hamda boshqa dinlarning ta'sirida ham bo'lgan. Sharqning buyuk mutafakkiri javonmardlik tariqatining asoschisi Xusayn Voiz Koshifiy quyidagi ma'lumotni yozadi: "...ma'lum bo'lishicha, "tasavvuf" so'zi islomdan oldingi zamonda ham bo'lgan ekan. "Unsul so'fiya" kitobida birinchi bo'lib "so'fiy" degan nomni olgan Odam ato farzandlaridan biri – Shish edi deb naql qilinadi. Uning liboslari yashil sufdan /suf – jun mato ekan va Shishdan keyin jun matodan kiyim kiyib yuruvchilarni "sufiy" deydigan bo'ldilar»⁴. Xusayn Voiz Koshifiy. Futuvvatnomai sultoniy yoxud javonmardlik tariqati. Fors- tojik tilidan N.Komilov tarjimasini. – Toshkent. A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1994. – 18 b. Shu bilan birga, Najmiddin Kubro tasavvuf yo'liga kirgan muridning holatini ranglar asosida ko'rsatar ekan, bu yo'lda ranglarning bir holatdan boshqa holatga o'tishi murid ruhiyatidagi o'zgarishlarni anglatadi, deb ko'rsatadi. Asarda muridning poklanishi uchun yashil rang ulug' rang sanalib, haqiqiy iymonni, hayotiylikni ifodalaydi. Nosiruddin Rabg'uziyning "Qisasi Rabg'uziy"⁵ asarida esa Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v)ning ham to'nlari yashil rangda bo'lgani aytilgan. Shu bilan birga yashil rang uyg'onish, yasharish, bahor, ezgulik va tabiatning yangilanish ramzi hamdir. "Boshqa ko'pgina xalqlarda bu rang navqironlik, umid va shodumonlik timsoli hisoblanadi"⁶.

Kitobdagi she'rlar mohiyatiga chuqurroq kirib borar ekanmiz, ularda ranglarning, ayniqsa, yashil rangning alohida o'ringa ega ekanini, bu rang o'ziga xos falsafiy mazmun va vazifa bajarishini anglab boramiz. Haqiqatan ham she'rlarda yashil rangning nufuzi bir qadar baland.

⁴Қорабоев У. Нажмиддин Кубронинг "Латоиф" асари таҳлили // Сино. –Тошкент, 2000.

⁵NosiruddinRabg`uziy. QisasiRabg`uziy. Ziyozuz

⁶Рўзиева М. Ўзбек фольклорида ранг символикаси. Тошкент, Фан 2016.

Axir kitob ham bejiz “Yashil” deb nomlanmagan:

“So‘zlarni haqiqat xiyobonida

sayr ettirishga cho‘chidik.

Chunki haqiqatning rangi yam-yashil.

Va yana kimdir aytgandi:

Avval vaoxirni to‘ldirar yashil”⁷

Yashil rang – qator madaniyatlarda yangilanish, bahor, barhayotlikni ifodalaydi. Yashil rang – yoshlik, umidni anglatish bilan birga, yosh, tajribasiz kishilarga nisbatan ham qo‘llaniladi. Qator islom davlatlarining bayrog‘ida yashil rang musulmonlikni tamsil etadi. Ayrim madaniyatlarda yashil rang baxtsizlikni ham ifodalar ekan. Masalan, ingliz irimlariga ko‘ra, kelinning sepiga biron yashil rangli narsa kirib qolsa, u albatta, baxtsizlik keltiradi. Xitoy va Uzoq Sharq lingvomadaniyatida yashil rang ochko‘zlik, qaysarlik va tamagirlik ramzi hisoblanadi. Dengizdagi yashil bayroq kema halokatidan darak beradi. Ammo yo‘l harakatida yashil rangdan “Harakatlanish mumkin!” yoki “Yo‘l ochiq!” ma‘nosini ifodalash uchun foydalaniladi. Yashil rang, shuning bilan, bahor rangi, sabza-yu o‘tloqlar rangidir.

Jaloliddin Rumiy besh yoshidan boshlab ilohiy olam bilan aloqaga kirishganini rivoyat kiladilar. U olti yoshida bolalar bilan tomda o‘ynab yurganida ulardan biri: Kelinglar, tomndan tomga sakraymiz! — deb taklif qiladi. Jaloliddin unga qarshi chiqadi: Bu ish it bilan mushuklarning ishidir. Odam bolasining ularga taqlid qilishi yaxshi emas. Agar quvvatingiz yetsa, osmon tomiga sakrang! Shu so‘zni aytar-aytmas, Jaloliddin havoga ko‘tarilib, ko‘zdan g‘oyib bo‘ladi. Bolalar qo‘rqanlaridan qichqirish va yig‘lashga tushadilar. Bir muddatdan so‘ng u rangi o‘zgargan xolda yana tomga qaytadi va bolalarga aytadiki: Usha so‘zlarni sizga aytib turgan vaqtimda yashil libos kiygan kishilar meni sizning orangizdan tortib oldilar. Osmonga ko‘tarib, farishtalar olamining ajoyibotlarini ko‘rsatdilar. Sizlarning faryod-u fig‘oningizni eshitib, yana bu yerga tushirdilar. Hazrat bolaliklarida ana shunday toza nigoh va g‘aybiy nazar ila ularni olib ketgan kishilar kiyimi rangini yashil ko‘rganliklari ham bejizga emas, albatta.

Zotan, Hazrat Mir Alisher Navoiy “Xamsa” sining to‘rtinchi dostoni “Sabbayi sayyor”⁸ da yashil rang to‘g‘risida shunday deyiladi: “Xizrning abadiy hayotga erishganligi sababi ham uning shu rangdan nishon topgani bo‘lsa ne ajab!”. Demak, bu rangni darddan forig‘ bo‘lgan jonning yashashga intilishi sifatida ta‘riflasak ham bo‘ladi. Bundan tashqari, dostonida Dilorom

⁷ Halima Ahmedova. Yashil. T.: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2016, 19-bet.

⁸ AlisherNavoiy. Sabbayi sayyor(audio kitob).

gulgun ko‘ylakda-yu yashil ro‘molda tasvirlanadi. Savol tug‘iladi, Diloromning ro‘moli nega yashil? Bundan ko‘rinadiki, yashil rang iffatning, nomusning ham ramzi ekanda!

“Charchadim qarigan dunyodan,
Ko‘nglimni maysaga sotaman.
Olmaday g‘arq pishgan ishqimni
Ko‘ksimda ovutib yotaman.”

Shoira lirikasida Haq ishq i adolatning buyuk timsoli sifatida talqin etiladi. Lirik qahramon bu “qari dunyo” dan shunchalar charchaganki, hattoki ko‘nglini yashil maysaga sotmoqqa tayyor. Va ul ko‘ksida ko‘nglini sog‘inib yig‘lagan ishqini ovutib yotmoqchi... Uning ishq shunday ishqki, Xudoning yo‘liga shaylangan, olmaday g‘arq pishgan! U o‘zini anglash orqali butun borlig‘ida, ko‘nglining tub-tubida kamol topgan ishqni taniyotir.

Biz Halima Ahmedova ijodini chuqur o‘rganishda tatqiqot obekti sifatida aynan “Yashil” deb nomlangan kitobni tanladik. Zero, “Yashil” kitobi shoira ijodiga katta ko‘tarilishlar olib kirgan desak hech mubolag‘a bo‘lmaydi:

“Quriyotgan daryoning so‘nggi tomchisi yanglig‘,
Yashil sog‘inch bilan tirikman shu chog‘.
Goh yolg‘on tuyilar yashayotganim.”⁹

Lirik qahramon “quriyotgan daryoning so‘nggi tomchisi yanglig‘” yashil sog‘inch bilan tirik ekan, demak, bu yashil sog‘inchda najot yashaydi. Unda umid ko‘rinadi yoki umidni o‘zi bo‘lmasa ham shunga o‘xshash tuyg‘u bor. Birgina yashilning o‘zidachi butun dunyo jam –bunda sog‘inch ichidagi istirob bor, shodlik ham bor, qayg‘u ham bor. She’r go‘yoki lirik qahramonning ruhiy to‘lg‘onishlar monologiga o‘xshab ketgan. Yashil rang esa ijodkor uchun haqiqatning rangiga, tozalik va pokizalik timsoliga aylanib ulgurgan. Shuning uchun u jamiki ezgu, toza xotiralarini shu rangda saqlab qolgan va doimo shu rangda ko‘radi ham eslaydi:

“Qachonlardir men ham yam-yashil edim,
Daryoga talpingan jilg‘aday yashil...
Yelkamga bosh qo‘yib uxlardi quyosh,
Uyg‘onganda derdi:
Salom, maysa dil!”

Yuqorida muallif jamiki ezgu xotiralarini, qachonlardir u ham daryoga talpingan jilg‘adek pokiza bo‘lganini aynan yashil rangda eslaydi va tasvirlaydi. Demak, oradan yillar o‘tgan, bugun jo‘shqin daryoga aralashgan o‘sha jilg‘a o‘z yashilligini- sofligini, beg‘amligini sog‘inadi,

⁹ Halima Ahmedova. Yashil. T.: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2016, 19-bet.

o‘shandayin o‘z-o‘ziga qaytgisi keladi. She’rda Haqqa murojaat chizgilari sezilib turadi. U goh kimnidir asosli so‘roqqa tutadi, goh Uni axtarib iymon sarhadlariga bo‘ylaydi:

“So‘rayman: Haqqa qaysi yo‘ldan boraman?

Va qaerda mening yashil ko‘ylagim...”

Yoki:

“Ko‘zimni ochaman, yashil boqar tong,

Dardlarim uloqib ketgan qaygadir,

Derazadan shirin jilmayib, boqib,

Sening manzilingni aytadi yomg‘ir.

Hayot tomirida oqaman yana,

O‘zimga sig‘maydi o‘zimdagi dil,

Jonimga nafasing tekkan chog‘ida

Rabbim, nigohlaring naqadar yashil...!”¹⁰

Yashil rangni sevuvchilarning yuragi qattiq og‘rir, ular ko‘pincha yurak kasaliga duchor bo‘lar ekanlar. Balki shundan muallif “O‘zimga sig‘maydi o‘zimdagi dil” deb yozadi. She’r “Robbim, nigohlaring naqadar yashil!” misralari bilan tugaydi. Bu misrani anglamoq uchun esa o‘qiguvchiga o‘zligini anglashga oshiqqan qalb hamda bedor ko‘z kerak. Sababi uyquli ko‘z – baribir ko‘rolmaydi. Balki bularni ijodkor ko‘ngliga Xudo solgandir. Lekin eng muhimi, Xudo bilan uning orasidagi yo‘l yashil rangda! Halima Ahmedova bir suhbatda o‘zi aytadi: “Yashil-Xudo bilan maning oramizdagi yo‘l. Xudoga olib boradigan yo‘l – ana shu yashil!”.

Halima Ahmedova she’riyatida o‘zgacha obrazlar asosida tasvirlangan yashil rang she’r badiiyati va g‘oyasini yanada boyitgan. Bu she’rlar obdon boshqacha – ham sodda, ham murakkab, shu bilan birga undagi o‘ziga xos “yashil dunyo” she’riyat olamida o‘zgacha bir mohiyat kasb etgan desak hech mubolag‘a bo‘lmaydi. Undagi tashbehtar nafis, keng, chuqur, turli va sirli mazmunga ega. Bu mazmun insonga qo‘lidan kelmaydigandek tuyiladigan narsalarga uning qodir ekanini anglatmoqqa intiladi. Umuman, Halima Ahmedova she’riyatida bu hayotning mashaqqatlarini kuchli iroda va shukronalik bilan yengib o‘tayotgan jasoratli insonning qalb tug‘yonlari, olamga yaxshilik istagan yashil nigohi tasvirlangan va u borliqni shu rangda ko‘radi. Bu she’riyatda yashil rang jamiki ijobiy ma’no nozikliklarini namoyon etib keladi.

Shoira ijodida Haq ishqi adolatning beqiyos, benazir, buyuk timsoli sifatida poetik tadqiq etilayotgani, ayniqsa, diqqatga molik. U lirik qahramon dilida ildiz otgan haqiqatning bir bo‘lagi sifatida bo‘y tortadi (“Axir, Haq xayolin sevaman beshak”). E’tibor bersak, Alloh mehri-

¹⁰ Halima Ahmedova. Yashil. T.: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2016, 20-bet.

muhabbati yonida axloqiy qadriyat (ishonch, e'tiqod) qaddini rostlayotir.

Toki parvardigor haqqi hurmati
Ishonch yoshartirsin bu charxi dunni.
Ko'zlarda ochilib osmon eshigi –
Sadoqatli yorday kutaylik
Tongni, kunni, har bitta tunni.

Lirik qahramon dilidagi Haq ishqining cheksizligiga ishonadi. U o'zini anglash orqali ko'nglining tub-tubida ko'kargan, gullayotgan ishonchni taniiyotir. Ishonch, mehr, e'tiqod ham yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyat sifatida ezgulikka kamarbasta; ezgulik xizmatida. Banda Haq ishqiga suyanib o'zligini topmoqda; botinidagi ma'naviy tayanch kuchlarini yuzaga chiqarmoqda, namoyon etmoqda.

Shoira talqiniga ko'ra inson komillikka muhtoj. Ma'nau takomilga hamisha tashna. Haq ishq banda tabiatidagi kemtiklar o'rnida ma'naviyat chechaklarini ko'kartiradi; axloqiy qadriyatlar (ishonch, mehr, muhabbat, oqibat, e'tiqod va hokazo) deb atalgan mevalarni undiradi. Bu qay tariqa vosil bo'lg'usi?! Bu – inson ruhidagi Haqqa – haqiqatga bo'lgan sog'inchdan suv ichadi, unib-o'sadi, ko'karadi. Inson doimo haqiqatga intilib yashaydi. Ushbu mayl ruhoniyyatidagi ustuvor xususiyatdir.

Shoira Haqni haqiqatning buyuk timsoli sifatida talqin qilarkan, u iroda erki, ruh erkinligi bilan tutash, bog'liq holda anglashiladi.

Bozorlar shovqini, mozor jimligi
Dunyoni to'ldirib turgan bir chog'da.
Nega sen o'zingni ko'rmasan axir,
Ko'ngling ichidagi qop-qora dog'da,

deydi lirik qahramon. Demak, banda tor-shaxsiy mayllaridan, xohish-istaklaridan yuksalgan taqdiridagina haqiqatni xolis izlashga, anglashga qodir. Negaki, u aldamchi tasavvur-tushunchalar bilan o'zini chalg'itib, ovutib yashashni xush ko'radi. Qolaversa, yana boshqa jihati, oily qadriyat deb atalgan mutloq haqiqatning tusi, mazmuni mana shunday, deya aytishga qiynalasan. Boisi burnidan narini ko'rishga ojiz nafs bandalari uchun qorin to'yg'azishdan ortiq haqiqat bo'lmasligi mumkin. Bu – ma'naviy qashshoqlik, ruhiy mutelikning ko'rinishlaridan biri, xolos. Insonning shaxslik darajasi rost bilan yolg'onni, badbinlik bilan nafosatni, do'stlik bilan makr-riyoni ajratib beruvchi, farqlay biluvchi bosh mezon.

Shoira "Salom quyosh, salom mening ey sodiq do'stim" she'rida oftobni Bir-u Borning hamisha porloq nazari sifatida talqin qiladi.

Derazadan mo'ralamay ichkariga kir,

Ko'rgin qanday raqs etmoqda qalbimda nuring,
der ekan, Haq ishqiga juda-juda zoriqqanligini ta'kidlaydi ("...Men tirildim bir hovuch nur ichib
tirildim"). Quyoshni sodiq do'stim, deyishi bejiz emas.

Anglashiladiki, mehr-muhabbat ezgulikdadir. Yana ezgu amallarda mehr-oqibat
mujassamlashgan ekan. Bu o'rinda mehr, muhabbat, sadoqat, e'tiqod, yaxshilik, pokdomonlik
ma'naviy-axloqiy qadriyatlar enagasi sifatida ham talqin etilayotir. Ezgulik tabiatidagi haqiqat
Haq ishqining tajallisidir. Demak, ezgulik va adolatning yaxlit uyg'unlikda namoyon bo'lishi
beqiyos go'zallikning bo'y ko'rsatishidir.

Ranglar, dov-daraxtlar, qushlar, maysa-o'simliklar, tuproq, shabboda ramzi Halima
she'rlari badiiyatining muhim xususiyatlaridan biri. Shu ma'noda yolg'iz yashil rangning mazmun
qirralarini ko'zdan kechirish kifoya. Yashil rang, bo'yoq har bir she'rda yangi-yangi ma'nolarni
anglatishiga ko'ra o'ziga xosdir. (Yam-yashil daryo, yashil nigoh, ishqday yashil, yalpizlar xayoli
yam-yashil, yam-yashil nafas tafti, xayol kengliklari yashil, "qachonlardir men ham yam-yashil
edim, Daryoga talpingan jilg'aday yashil", "Yashil kundan qolgan gardman ehtimol",
"Haqiqatning rangi yam-yashil", "Va yana kimdir aytgan edi: avval va oxirni to'ldirar yashil",
"Yashil sog'inch bilan tirikman bu chog'", "Havvoning yam-yashil tomirlarida", "Suvlardan
ajralib qolgan sog'ichni, Yupatib to'ldirdim yam-yashil hisga", "Men boqqan ko'zguda yashildir
olam", "Yam-yashil iforlar kelmoqda qaydan", "Borliq va yo'qlikning yashil ovozi").

*Demak, bu she'riyatda rang – ramzlarida ezgulik, adolat zamiridagi mehr-oqibat
tuyg'ularidan go'zallik balqib chiqayotir. Inson fe'li-tabiatida namoyon bo'lguvchi aynan ana shu
mehr-muhabbatga ko'ra odamiylik xususiyatlarini, shaxslik darajasini o'zaro farqlash mumkin.*

Shoira she'rlarida ("Yashil", "Boshim aylanadi, aylanadi yer", "Bir qush bo'lsam, qanotlari
zumrad bo'lsam", "Osmon moviylanar..." "Iddao" vahokazo) yam-yashil rang zimmasiga
yuklanayotgan ma'nolar ma'naviy-axloqiy qadriyatlar maqomida cho'ng va rangin. Bir o'rinda
haqiqatni qo'llayotgan fikr tariqasida aqlga kuch bag'ishlasa, boshqa o'rinda yaxshilik, ezgulik
ramzi sifatida irodamizni quvvatlantiradi. Ko'pgina she'rlarida Oftob Rabbining oliy nazari
sifatida talqin etilgan ("Salom quyosh, Salom mening, ey sodiq do'stim"). "Yashil" she'rda Rabbi
nigohining hayotdagi tajallisi, Olam jilvalariga fusun va mazmun bag'ishlayotgan go'zallikning
jilvalari sifatida suratlantiriladi.

Bu lahza ko'nglimning yamoqlariga
Oshiq etgim kelar har bir yaproqni.
Xayol kengliklari yashil va qo'ng'ir,
Sog'inch bog'larida mudraydi kunlar.

Yashillik – Haqni gohi sehrlil jozib ovoz shaklida lirik qahramon vujudini yashash zavqi-sururi,

hissiyotlari bilan chulgʻaydi. Birgina sheʼriy parchalarda emas, balki nasriy asarlarda ham yashilni koʻramiz. Halima Ahmedovaning “Yosuman gulining soyasi” kitobida “Anjir daraxtining Xudoga toʻrt maktubi” keltiriladi. Unda Halima Ahmedova asarlarining asosiy bosh qahramonlaridan Yusuf Zulayho haqida goʻyo anjir boʻlib soʻzlaydi. Maktub toʻrt rangda: oq maktub, yashil maktub, qizil maktub va oxiri sariq maktubdan iborat boʻlib, aynan yashil maktubda bahor intiq kutilayotgani tasvirlanadi. Yusuf Zulayhoni asrashini Haqdan iltijo etib soʻraydi. Hamda haq Oʻzining yashil nigohi ila uni doim kuzatib turganini aytadi. Zero, Halima Ahmedovaning oʻzi taʼkidlagan fikrga yana toʻxtalishimizga toʻgʻri keladi: “Yashil- Xudo bilan maning oramizdagi yoʻl. Ana shu yashil!”. Demak, ijodkor uchun Robbisiga olib boruvchi yoʻl – yashil.

Yashillikning goʻzallik mohiyati shundan iboratki, u hamisha maʼnaviy-axloqiy qadriyatlar maqomida yuz ochadi. Xususan, birda mehr-muhabbat koʻrsatsa, boshqa holatda tanish ovoz boʻlib yuragiga choʻgʻ soladi. Hayotning maʼnosini uqib yashashga undaydi. Estetik qadriyatning iroda kuchlarini ezgu amallar sari yoʻnaltirish barobarida mushohada yuritishga, atrof-tevaragida kechayotgan jarayonlarni, mulki borliqni kuzatishga, mazmun oʻqishga undaydi. Mahliyo boʻlish bilan birga oʻz fikri-xayoliga choʻmish asnosida mulki borliq xossalaridan hikmat uqishga daʼvat qiladi.

Lirik qahramon dilidagi Haq ishqini topgunga, ismini tanigunga qadar maʼnaviy zulm aldovlarida chalgʻiydi. Lirik qahramon Haq ishqini yashil sogʻinch, deya ataydi.

Soʻrayman:

Haqqa qaysi yoʻldan boraman,

Va qayerda mening yashil koʻylagim?

Koʻzimni ochaman, yashil boqar tong,

Dardlarim uloqib ketgan qaygadir.

Derazadan shirin jilmayib boqib,

Sening manzilingni aytadi yomgʻir.

Maʼnaviy zulmning asosiy qilmishi – bu insonning havasini keltirib yoʻldan uradi, ezgu amallardan chalgʻitib, asosiy muddaosidan ozdiradi. Lirik qahramon koʻngliga sheʼr shavqi اساسini solib, gʻazallar bitdiradi. Va lekin, ularda ruh, jon yoʻq. U yalpiz shoxchasida qurigan dilni oʻlik gʻazallarga etadi ehson. Axir, “avval va oxirni toʻldirar yashil”. Ezgulikka – Haqqa talpingan lirik qahramon borligʻi (aqli, shuuri, iroda kuchlari, eʼtiqodi) Robbisini topadi. Aql va ehtirolari birlashib, koʻnglining tub-tubida qad rostlagan Oʻzini taniydi. Zero, Robbining oliy masnadi arshi-aʼlo esa-da, u bandalari koʻnglida yashaydi.

Hayot tomirida oqaman yana,

Oʻzimga sigʻmaydi oʻzimdagi dil.

Jonimga nafasing tekkan chogʻida

Robbim, nigohlaring naqadar yashil.

Yashil rang Haq xayoli, Haq jamoli, haqiqat-ezgulikning timsoli tariqasida talqin etilayotir. Lirik qahramon oily nazar sharofati bilan yana hayotga qaytdi. Ezgulik – adolatni yuzaga chiqarar ekan. U esa oʻz navbatida haqiqatni qaror toptiryapti. Haqiqatning asl maqsadi esa goʻzallikning tasdiqlashga qaratilyapti. Shoira sheʼrlaridagi badiiy kashfiyotning mohiyati shundan iboratki, ezgulik, adolat, goʻzallik jilvalaridagi maʼnolar Haq nigohining mulki borliqdagi tajassumidir.

Halima Ahmedova sheʼriyatida oʻzgacha obrazlar asosida tasvirlangan yashil rang sheʼr badiiyati va gʻoyasini yanada boyitishi bilan birga, ranglar poetikasi anʼnalarini yangicha koʻrinishlarda tasvirlay olgan. Bu sheʼrlar obdon boshqacha: ham sodda, ham murakkab, shu bilan birga, undagi oʻziga xos “Yashil dunyo” sheʼriyat olamida oʻzgacha bir mohiyat kasb etgan desak hech mubolagʻa boʻlmaydi. Undagi tashbehlar nafis, keng, chuqur, turli va sirli mazmunga ega. Bu mazmun insonga qoʻlidan kelmaydigandek tuyiladigan narsalarga uning qodir ekanini anglatmoqqa intiladi. Umuman, Halima Ahmedova sheʼriyatida hayot mashaqqatlarini kuchli iroda va shukronalik bilan yengib oʻtayotgan jasoratli insonning qalb tugʻyonlari, olamga yaxshilik istagan yashil nigohi tasvirlangan va u borliqni shu rangda koʻradi. Bu sheʼriyatda yashil rang jamiki ijobiy maʼno nozikliklarini bayon etib keladi.

REFERENCES

1. Ahmedova H. Yashil. –Toshkent.: Oʻzbekiston, 2016.
2. Ahmedova H. Yosuman gulining soyasi. Toshkent.: 2013
3. Alisher Navoiy. Sabʼayi sayyor (audio kitob).
4. Nosiruddin Rabgʻuziy. Qisasi Rabgʻuziy.(Sayt: ziyo.uz)
5. Sharq mumtoz poetikasi Hamidulla Boltaboyev talqinida.- Toshkent.: “Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi” davlat ilmiy nashriyoti, 2008.
6. Qoraboyev U. Najmiddin Kubroning “Latoif” asari tahlili // Sino. –Toshkent, 2000.
7. Roʻziyeva M. Oʻzbek folklorida rang simvolikasi. Toshkent.: Fan, 2016.
8. Oʻtanova C. Alisher Navoiy gʻazaliyotida rang simvolistikasi. Toshkent.: Tafakkur, 2011.
9. Mahmudov Q. Turkiy bayroqlar ramzi// Fan va turmush. –T: Yangi asr avlodi, 2005.
10. Bulatov S.B. Rang psixologiyasi. –T. Fan, 2003.